

Odenholm - Utdrag ur Arkivmaterial från SOFI och från Nordiska muséet:

Utdrag ur SOFI, Landsm. Uppsala 11372 Thomas Gärdström ODINSHOLM ESTL: Det dagliga livet. Näringsliv. Personhistoria, 1938, 82 s:

Berättat av Johannes Stavas: ”Sagan förtäljer att guden Oden kommit till holmen . Då han kom till Störbackan (strax öster om byn), blev han nedslagen (dödad) av Gud. Storbackan ligger numera in mitt på ön. Där har östra stranden för några århundraden tillbaka slutat. Havet har vaskat runt backen. Efter Oden hade man börjat kalla holmen för Odenholm. Tidigare skulle den hetat Ödesholm och Uddensholm. (Den ligger rakt emot Spitham udden på fastlandet). Oden hade också haft en guldkedja kring halsen. Marks och Nygårds en gammal hade en gång grävt där och sökt efter kedjan, men de hittade ingenting. Hån må sja ligge tär än = Den må sen ligga där än. D v s i backkrönet på Storbackan (tillfogar sagesmannen på skämt). Märkligt är dock, att då man för ett trettioårigt sedan gick taga grus där i back-kanten för att grusa vägen, som går där förbi, hittade man ett skelett där i backkanten några fot under grusytan. Det låg i riktning nordväst-sydost. Man tror att det härstammar från den tid, då havets vågor ännu skjöljde mot branten d v s för några århundraden tillbaka (Andra tro att skelettet härrör sig från den tiden då pesten härjade). Man täckte genast över det med grus igen, och där ligger det alltså lika hemlighetsfullt, lika oförklarligt på samma plats, där enligt sägnen Oden blev slagen till marken av Gud.”

” På öns sydöstra spets grävde man för ca 35 år sedan en grop 6-7 fot djup för att komma åt cement-sand. (grov sand). Det är enda stället på ön där sådan sand finnes. Då hittade man en harpun av järn och så ett käkben av en fisk el dyl. Tyvärr finnes ingetdera i behåll numera.”

” Om sälfångsten berättar Karl Brus följande: He mot milla mä träff fåas, milla var e dålet. Tär var tå is = Det må emellanåt också träffats få, mellanåt var det dåligt. Det fanns då is. Ibland hände det att man gick från ön på drivisen (till fots) väster och norrut så långt att fyren syntes som ett litet finger. Således 15-20 km från land. En söndagseftermiddag fingo de 35 sälar fyra-fem km från land. Då de på kvällen kommo hem, sågo de två ungsälar krypa på drivisen västerut ett par hundra steg från land. Då sälen är på vandring mot öppet vatten viker han inte för någonting., utan går raka vägen, vad än må möta. Så berättar sagesmannen hurusom hans föräldrar talat om, att då deras tjänsteflicka en vårvintermorgon gick ut i sommarköket, hade sälen legat på köksgolvet. Hon blev förskräckt och trodde att det var den onde i egen hög person, som uppenbarade sig för henne. Hon sprang vettskrämd in och ropade att dävlän var i köka = djävulen var i köket. Drivan på sommarköket gick upp över taket, och skorstenen trodde sälen vara andhål i isen. Då man fraktar sälen i land från packisen, hugger man harpunen i sälen, lägger repet över axeln och knogar så iväg. Är isen slät, kan man orka med två sälar åt gången, i annat fall har man arbete med att få en iland.”

” Hos Stavas Johannes 1 april 1938: Inledning. Stavas Johannes , född 1863, går allmänt under namnet ”Prästn”. Han har själv hört det flera gånger. Han var föreläsare i kapellet i jämt 40 år (1893-1933), därav öknamnet alltså. Han är en äkta typ för en svenskättling. Trots sina sjuttiofem på nacken, ser man honom ändå sommartid ensam ute i torskbåten. Det är bara när astman och reumatismen inte lämnar honom i ro, som han är tvungen att hålla sig inomhus. Han har haft en Jobs-post här i livet. Det är kanske detta också som fårat kinderna på honom mer än vanligt. Han har varit gift två gånger. Bägge hustrurna äro döda. Ende sonen drunknade vid sin bästa ålder, likaså mågen. Trots alla dessa motgångar kan man dock skönja glöd och värme bakom det han säger, och någon gång ser man även under samtalet ett flyktigt leende draga över de fårade kinderna.Då samtalet kommer in på lotsämbetet, ser man tydligen hur ansiktet strålar upp på nytt. Stavas Johannes kallades stundom även för lös-könongen. Han var blott 19 år, då han första gången lotsade en engelsk märsin= maskin(ång-) båt, inmansskärs till Virtsu på väg till Riga. Två gånger hade han förut blott varit den vägen i sällskap med farbror. Far dog, då Johannes var 13 år gammal. Han berättar så om sin dumdrighet. Om jag nu sätter båten på grund, då är jag inte tjugo år ännu och kan således inte ställas till ansvar, hade han resonerat för sig själv. Allt gick dock lyckligt. Han fick sina 25 rubel och tack att han skött sig mönstergillt.”

” Sagesman August Marks 64 år gammal. Född och bosatt på Odensholm. Upptecknat den 12 mars 1938. Tomas Gärdström Odensholm Estland: Vill man få en huggorm bunden till en bestämd plats, går det ganska lätt. Det går så till. Har ormen gått in i en buske, tar man och för lien runt busken eller också en kniv runt busken. Man kan sen tända på busken. Ormen går inte ut över stål, En på fastlandet hade en gång fört lien runt ormen, där han låg på marken, utan att skada honom. Följande dag låg ormen död där på samma ställe.”

”Då Albert Engström besökte Odensholm: Det var på sensommaren 1905. Brus Mathias var med sin son i hamnen i färd med att lägga ut näten, då han plötsligt fick syn på ett vitt segel, som hastigt närmade sig från Paldiski sidan. Några minuter senare såg han även att båten hade lotsflaggan upp. Han tog pojken med sig i ekan och så bar det av ut mot seglaren. Hela tiden viftade han dessemellan med ena armen åt seglaren att hålla längre från den sydöstra udden. Väl var det att Mathias hade seniga armar, annars hade den stolta yachten snart fått hissa nödflagga i stället. De kom fram till yachten. Det befanns att den ägdes av Anders Zorn. Som med passagerare på Östersjökrusningen voro Albert Engström och en direktör från Finland.

Nu frågade Mathias genast, huru mycket yachten ”sitter”. När han fick det klart, ljödo kommando-orden fall, fall, (länsa). Efter blott några minuter var man så inne i stora hamnen. De främmande herrarna kastade fram tanken, om det måtte var någorlunda god hamn. Men då svarade Mathias dem, att man kunde lägga byxorna under huvudet och sova. (Hamnen var tillförlitlig.) Att herrarna var tämligen frikostiga på pengar förstår man därav, att Mathias tänkte han fått 25 kopek, men till sin förvåning (och glädje) fann att det var hela tio rubel i guld. De hade stoppat dit penningen sådär i handen. Det var allt. Nu var ingen tanke på att lägga nät. Mathias skulle gå med till byn. Det hände vid kvällningen, då kvinnfolken äro i färd med att mjölka korna. Nu skulle de främmande ha mat. Men de ville ha just sådan mat som man brukar här på Odensholm i vardagslag. Det skulle vara fisk, stekt på glödande kol, bröd, hembryggt öl (Det var sommar. Då har man i allmänhet hembryggt öl) Ölet skulle vara i träkoppar och surmjölk i träbytta. De åto med slukande aptit. Såväl Zorn som Engström uttryckte sin belåtenhet med maten. Särskilt fisken väckte deras intresse. Tänk att få äta sådan fisk, som ännu på förmiddagen fritt simmat omkring utanför kusten. Inte heller var det frågan om att ha bekväma stolar att sitta på. Såväl Zorn använde flitigt sin teckningspenna som Engström sin. Den förstnämnde skulle genast med några penndrag avbilda eldstaden, där fiskarna som bäst hängde på tork. Där stod just en hink, sådan som man ger dricka åt korna. Den tog Zorn och satte sig på. Så växte den ena torkade torsken fram efter den andra ur den flitiga pennan. Natten tillbringade de på yachten, men dagen efter voro de igen framme i byn. De skulle nu igen ha potatis , fisk och mjölk. Det var mat, som smakade även en icke Holmbå. Då man skulle betala taxerade Mathias hela kalaset till 60 kopek. Då fick han till svar: ” Ta nu bra betalt, här finns pengar” och så stoppade herrn handen i fickan och räckte fram en hel näve med klingande silvermynt. Däri fanns det silverrublar bl a. Följande dag avseglade de vänliga herrarna mot okända, nya äventyr. Senare fick man i en bok läsa om besöket, och hur de åto sur mjölk och torsk på Odensholm. Det är det första rikssvenska besöket man minns att berätta om härifrån. Huruvida Anders Zorn hämtat motivet till sin ” Badande flicka ” från Odensholm, förmäler inte historien.

(Anm. Mathias Brus är nu död. T. Gärdström.) Sagesman Julius Brus, född och bosatt på Odensholm”

Utdrag ur Nordiska museets arkiv, Helmut Hagars material om Odensholm. Husbygge NM 42094 11s:

”Kalk har man ej bränt på Odinsholm. Enligt traditionen (meddelad av Johannes Erkas) har dock en kalk-ugn en gång funnits på holmen nordväst om kapellet. Kalkugnen skulle ha stått strax utanför gärdesgårdshornet, där det finns en brant backe, ingrävt i väster mot kappol lihl-gårdn. Där skulle man ha bränt kalk då det nuvarande stenskapellet uppsattes i någon gång på 1700-talet. Som bränsle skulle timret från det gamla träkapellet ha använts. Under sagesmannens tid köpte man kalk av vormsöborna som seglade över med sina små skutor och sålde kalk ur sin egen produktion. Vormsöborna kallades på Odinsholm lite föraktfullt för kalk-brännare. Vormsöborna togos av odinsholmare överhuvudtaget som litet underliga och lättrogna folk. Många lustiga historier ha kommit i omlopp på deras bekostnad. I fråga om kalkbränningen och kalkhandel berättas en av Julius Brus: En av Odinsholmarna träffade en gång några vormsöbor i Hapsal, råkade i samtal med dem och omnämnde bland annat, att man hade planlagt en jättestor byggnad på Odinsholm. Han tillade vidare, att det var fråga om en stenbyggnad och att man var i behov av kalk. Ormsöborna blev medsamma uppmärksamma och började höra sig för efter hur stora mängder det var fråga om. Därpå svarade odinsholmaren: ”Ni ska inte fråga hur mycket, var inte så barnsliga. Kom bara med så många skutor ni någonsin orkar och får ihop. Ty en så stor byggnad som denna har ni aldrig skådat förut.” Ormsöborna kom då med hela femton skutor.....! Det hela var givetvis ett skämt. Historien är dock icke uppdiktad, utan sagesmannen själv har varit med om den.”